

Ристо КИРЈАЗОВСКИ

ОДГЛАСОТ НА ОДЛУКИТЕ НА АВНОЈ И АСНОМ ВО ЕГЕЈСКА МАКЕДОНИЈА ВО ТЕКОТ НА НОВ

Одлуките на Второто заседание на АВНОЈ за федеративно конституирање на нова Југославија, имаа позитивен и силен одглас меѓу борците и широките народни маси широм цела Егејска Македонија. Македонците од тој дел на Македонија во овие одлуки на АВНОЈ и на АСНОМ гледаа гаранција и можност за остварување на своите идеали и стремежи — национално и социјално ослободување. Нивниот одраз врз борбениот дух и ентузијазам на борците во голема мера влијаеше посилено и помасовно да се разгори борбата на Македонците од Егејска Македонија против окупаторите и домашните предавници.

Меѓутоа решавачки и неопходен услов за остварувањето на таквите идеали на Македонците, за што во текот на Втората световна војна постоеја односно се создаваа објективни услови, беше да се организира македонска националноослободителна организација со вооружен дел и свое раководство како орган на борбата. Исто така многу значаен услов за остварување на наведените цели, беше Комунистичката партија на Грција, која стоеше на чело на НОВ и во чиј состав се наоѓаше и се водеше ослободителното движење на Македонците, да има исправен марксистички став по основните прашања на револуцијата и по македонското како составен дел на истата. Македонскиот народ од Егејска Македонија веруваше дека КПГ, како партија на пролетаријатот и воопшто на прогресивните сили, не води борба само за социјалното ослободување на работничка класа, туку и за националното ослободување на угнетените нации, односно дека ќе го исполни ветувањето што го даде во 1936 година.¹⁾

¹⁾ Членот на ЦК на КПГ и шеф на парламентарната група на Сенародниот фронт Стиљанос Склавенас во својот говор што го одржа на седницата на грчкиот парламент во април 1936 година образложувајќи го новиот став на Партијата по македонското национално прашање со

Меѓутоа работите во Грција во текот на Втората светска војна не се одвиваа така. Раководството на КПГ не само што не го исполни ветувањето, туку ги ограничуваše и ги стеснуваše и правата што произлегуваа од прокламираниот став „полна рамноправност на Македонците во рамките на грчката држава“. Раководството на КПГ македонското национално прашање во текот на војната не го третираше како принципиелно, што е основна обврска на секоја марксистичка и револуционерна партија, туку како тактичко прашање.

Суштината на таквата политика на КПГ по македонското национално прашање може да се сумира во следново: кога раководството на КПГ се определуваše за пресметка со класниот непријател, во која Македонците требаше да одиграат значајна и во некои моменти и решавачка улога, своето внимание го свртуваše кон нив и им излегуваše во пресрет на нивните организации, дозволувајќи им да формираат свои национални организации, воени единици и други институции на борбата, а кога се залагаше за практична примена на својата генерална политичка линија и стратегија: „Сè и со секого во борбата за национално ослободување на Грција“, раководството на КПГ атакуваше врз нивните права и извојувани придобивки.

Таквата политика и стратегија на КПГ која се наоѓаше во дијаметрална спротивност со крајната стратешка цел на македонското народноослободително движење за самоопределување и обединување на македонскиот народ, ги предизвика познатите расправи и судири меѓу Македонците и Грците и имаше негативен одраз врз развојот и исходот на истото.

И покрај тоа, МНОД од Егејскиот дел на Македонија во текот на Втората светска војна се омасови јасно и решително ги изгради своите стратешки цели. Околу 25000 Македонци служеа во редовите на регуларниот и Резервниот ЕЛАС³⁾, така што нивното учество за 6% е поголемо од грчкото. Македонското ослободително движење вклучувајќи го во своите редови огромното мнозинство на македонскиот народ од Егејска Македонија, прерасна во значаен воен и политички фактор способен

кој на Македонците им се признаваше полна рамноправност во рамките на грчката држава, меѓу другото, рече: „... Кога ќе ја земеме власта во свои раце, во соработка со другите балкански држави, ќе можеме да ги исправиме сите неправди што настанаа во повоениот балкански режим... Победниците на големата војна и Друштвото на народите го рекламираа правото на угнетените нации да се самоопределат. Тоа право целосно и се признава и на македонската националност...“ (Д-р Ристо Кирјазовски, КПГ и македонското национално прашање 1918—1974, Скопје, 1982, стр. 166—167).

и да извојува национални права и да го постави на дневен ред конечното решение на македонското национално прашање односно остварување на правото на самоопределување.

Во почетокот а особено од втората половина на 1943 година во Грција и Егејска Македонија се разви силно и масовно ослободително движење. Во тоа време дилемата „кој кого“ во Грција дефинитивно беше решено во корист на Револуцијата.^{1а)} И покрај таквиот развој на настаните, раководството на отпорот не се откажа од погоре наведената политика: „сè и со сего во борбата за националното ослободување на Грција“, поради што во август 1943 година делегацијата на ЕАМ—КПГ водеше преговори со владата во бегалство и претставниците на граѓанските партии за постигнување на политичко единство, кои завршија со целосен неуспех. Како резултат на тоа уследи воена пресметка меѓу ЕЛАС и најорганизираниот и најмасовниот вооружен дел на десницата ЕДЕС (Национален демократски грчки сојуз) која започна во првата декада на октомври 1943 година.

Определбата на КПГ за воена пресметка со десницата беше причина таа своето внимание да го сврти кон Македонците кои требаше да земат учество и да одиграат значајна улога во истата. Под такви услови Македонците од Егејска Македонија уште порешително го поставија прашањето односно барањето за формирање на своја организација и војска и јасно дефинирање на нивното место воопшто во НОВ. За изградување на таков став и поставување на такво барање, многу придонесе развојот на настаните во Вардарска Македонија, кои вршеа силно влијание врз нив.

Под силното влијание на политиката на КПГ по македонското национално прашање и интензивната активност на воено-политичките организации и институции во Вардарска Македонија изразена во упатувањето на прогласи до македонскиот народ, особено Манифестот на Главниот штаб на НОВ на Македонија од октомври 1943 година, во кој и покрај другото се изразува верноста на принципот на самоопределување, Македонците од Егејска Македонија во почетокот на есента 1943 година пред раководствата на КПГ и на ЕАМ ги поставија следните барања:

1) Согласно принципите на Атланската повелба за самоопределување на народите, на македонскиот народ од Егејска Македонија да му се овозможи по прогонувањето на окупаторот сам да реши за својата судбина.

2) Македонскиот народ во борбата против непријателот да учествува како одделна нација, или како малцинство во рамките на Грција, да има своја организација и свое раководство

¹⁾ Исто таму, стр. 429.

како орган на борбата. Исто така да се создаде македонска војска односно да се формираат посебни македонски единици со свој штаб под команда на ЕЛАС (Грчка народноослободителна армија).

3) Поради тоа што македонскиот народ не е малцинство, туку нација и зашто Егејска Македонија претставува економска, историска и економска целина со другите делови на Македонија, Македонците имаат право да се борат за создавање на една слободна Македонија³⁾.

Од изнесените барања многу јасно и децидно се гледаат кои беа желбите и стремежите на Македонците од Егејска Македонија, и како мислеа да ги остварат истите.

Како резултат на овие упорни барања на Македонците и поради тоа што тие требаше да бидат вклучени во пресметката со класниот непријател и да одиграат значајна улога во неа, раководството на КПГ беше принудено да удоволи некои од наведените барања. Имено, на 1 септември 1943 година во Костурско е формиран македонскиот партизански одред „Лазо Трцовски“. Овој одред по својот состав (само од Македонци), со својата агитација и форма (за разлика од другите единици на ЕЛАС носеше ѕвезда петокрака), беше навистина одред што ги изразуваše стремежите на македонскиот народ.⁴⁾

Во октомври истата 1943 година со одлука на Македонското биро на КПГ е формирана македонската национална организација Словеномакедонски народноослободителен фронт — СНОФ, во Костурско и Леринско.⁵⁾ По иницијатива на организацијата СНОФ и во согласност со КПГ беше донесена одлука да се формираат и вооружени сили на СНОФ со ознака СОВ (Словеномакедонска ослободителна војска). Такви единици во почетокот на 1944 година беа формирани само во подрачјата на Вичо. Основачки состаноци и советувања се одржани во октомври а конститутивна конференција на СНОФ за Костурско се одржа на 24 декември, по неколку дена од одржувањето на Окружната конференција на КПГ, а за Леринско на 26—27 декември 1943 година.⁶⁾

Ставовите на раководството на СНОФ за Костурско за стратешките цели на Македонското национално-ослободително движење на Македонците од Егејска Македонија, ги изнесе вториот секретар на Окружниот комитет на СНОФ Лазо Дамовски-Ошенски во неговото писмо до Западномакедонското биро на КПГ од 24 јануари 1944 година.

³⁾ „Егејска Македонија во НОБ 1944—1945Ф, Том I, 1971, стр. 131.

⁴⁾ Наум Пејов, Прилози за односот на раководителите на КПГ по македонското национално прашање, Скопје 1953 стр. 24.

⁵⁾ АМ, К = 29/1/179.

⁶⁾ Д-р Ристо Кирјазовски, цитираниот труд стр. 569.

Ставовите на раководството на СНОФ Ошенски ги изнесе во две точки:

1) Ставот на партијата, кој под светлото раководство на другарот Захаријадис е заземен во 1935 година — „За потполна рамноправност на Македонците“ беше од крај до крај исправен. Најважна причина, како отпор на ова, беше населувањето на просфигите,⁷⁾ односно од размената и истерувањето на Славјаномакедонците како Бугари, се промени составот на населението во корист на Грците.⁸⁾ Не постоеше никаква перспектива во капиталистички услови да се создаде можност за независна Македонија, макар и во двата дела окупирани од Србите и Бугарите.

Но сега со Втората империјалистичка војна што се пријави во национално-ослободителна, со влегувањето на најголемата ослободителна сила — Советскиот сојуз, со окупацијата на цела Европа од фашистичките орди и со развојот на национално-ослободителното движење во сите окупирани земји на Европа и Балканот, се отвори еден нов пат, еден нов хоризонт: самоопределување на народите.

Оправдано е што и Славомакедонците, кои дадоа толку крв во востанието од 1903 година, пред и по него, кои денес повторно се борат против германско-бугарските окупатори и даваат свои жртви и крв, сакаат да добијат своја слобода. Во српска⁹⁾ Македонија веќе директно одат по тој пат (види верен превод. Оригиналот ви стои на расположение кога сакате).¹⁰⁾

Славјаномакедонците што се наоѓаат во грчкиот дел: Лерин и Костур, каде што мнозинството 65—70%, го сочинуваат тие,¹¹⁾ имаат право, кога веќе здружени со грчкиот народ се борат, по истерувањето на германско-бугарските окупатори и врз база на осумте точки на Атланската повелба за самоопределување на народите, да посакаат заедно со другите два дела под Србија и Бугарија да образуваат своја славомакедонска народна република? Тие економски и географски прават една цела...

7) Просфиги — населеници од Мала Азија, населени во Егејска Македонија со размената на населенијата во 1922 година.

8) Со таквиот заклучок не можеме потполно да се сложиме со Ошенски. Причините за промената на ставот се други што не се предмет на овој напис.

9) Се однесува на Вардарска Македонија.

10) Се однесува на Манифестот на ГШ на НОВ и ПО на Македонија.

11) Не само во Костурско и Леринско, туку и во други делови на Егејска Македонија Македонците беа во мнозинство.

2) Комунистичката партија на Грција (КПГ) им ветува на Славјаномакедонците полна рамноправност во условите на народна република. Додека напротив, во прв план во својата борба го поставува ослободувањето на Додеканезите и Кипар, кои слободни би си го нашле местото во народнодемократска Грција.

Оправдано е прашањето на Славјаномакедонците: зошто нас нè не остават слободно да ја развиеме нашата национална култура и да ги оствариме нашите национални идеали, кога сме нешто посебно? Не сме Грци, туку славјаномакедонска нација, со различни идеали. Како можеме да останеме во составот на Грција, задоволени само со рамноправност? Како ова може да се правда со програмските принципи за самоопределување на народите? ...⁽¹²⁾

Откако во декември 1943 година се одржаа конститутивните конференции на СНОФ за Костурско и Леринско, требаше да следи конституирање на организацијата во една организациона целина, односно формирање на единствена национална организација која ќе ги опфатеше во своите редови сите Македонци од Егејска Македонија на чело со централно раководство. За таа цел беше предвидено да се свика општа конференција за цела Егејска Македонија. Конференцијата, покрај организациони и оперативни задачи, требаше да даде одговор на ред прашања од суштинско значење. Да ги формулира стратешките цели на македонското националноослободително движење да изгради стратегија и тактика за постигнување на истите и сл. Некои од суштинските прашања беа поставени на основачките состаноци и конференции на СНОФ. Така на пример, беше изнесен став дека македонското ослободително движење ќе може да ги оствари своите стратешки цели, ако организацијата СНОФ дејствува самостојно, односно да не припаѓа и да не е под раководство на Коалицијата на ЕАМ, да има своја посебна македонска војска со своја сопствена команда и сл.⁽¹³⁾ Треба да напоменеме дека редовните конференции на СНОФ се одржаа по одржувањето на Второто заседание на АВНОЈ и како што може да се види одлуките донесени на него извршија силно влијание врз работата и решенијата на истите и други манифестации на СНОФ.

Во текот на подготовките за одржување на општата конститутивна конференција на СНОФ беше договорено да се одржи подготвителен состанок на двата окружни комитети на СНОФ. Состанокот се одржа на 28 јануари 1944 година во селото Црновишта, Костурско.

¹²⁾ АМ, Збирка: „Егејска Македонија во НОБ 1941—1945” АЕ:21/44.

¹³⁾ АМ, К = 20/242 А.

На состанокот се расправаше, покрај другото, и по следните прашања:

1. Македонското национално прашање, односно судбината на Македонија по војната;
2. Создавање на единствена националноослободителна организација во цела Егејска Македонија;
3. Што е демократија;

Ставовите на двата окружни комитети ги изнесоа секретарите на истите Паскал Митровски и Петре Пилаев.

Костурските раководители, особено Наум Пејов, го застапуваа гледиштето дека Грција, по примерот на Југославија, треба да се оствари, истакна членовите на Окружниот комитет на публики: НР Грција и од НР Егејска Македонија. Тоа може да се оствари, истакнаа членовите на Окружниот комитет на СНОФ за Костурско, ако раководството на СНОФ го побара тоа официјално, што е и желба на македонскиот народ. Предлогот за федеративно уредување на Грција, односно формирање на НР Егејска Македонија, Наум Пејов го поткрепи со тоа што Македонците ги имаат сите елементи на нација (природни и етнички граници, економска поврзаност, јазик, обичаи, своја национална историја и култура.¹⁴⁾

Учествувајќи во дискусијата членот на Окружниот комитет на СНОФ за Костурско Лазар Поплазаров, покрај другото, рече, дека е неопходно потребно да се подигне националната свест на Македонците, а тоа може да се постигне преку културно-просветна работа, со негување на македонските традиции, обичаи, потенцирајќи дека македонскиот народ е херојски народ, дека тој претставува посебна нација, со својата историја и сл.¹⁵⁾

Додека раководителите на СНОФ за Костурско настојуваша да се прифати заеднички став за федеративно уредување на Грција во чиј состав да влезе и НР Македонија, како преодна етапа за целосно обединување на цела Егејска Македонија, леринските раководители и конкретно Петре Пилаев и Ставрос Кочопулос, категорички го одбија тоа. Тие својот став го објаснија и го бранеа со тоа дека Грција, за разлика од Југославија која е многунационална држава, е составена од една нација, а Македонците во неа претставуваат малцинство и како такво во народнодемократска Грција ќе уживаат целосна рамноправност.¹⁶⁾

¹⁴⁾ АМ, К = 19/179.

¹⁵⁾ АМ, К = 29/3/171.

¹⁶⁾ АМ, К = 19/179.

Упорното настојување на Наум Пејов, поради категоричното одбивање на Кочопулос и Пилаев, немаше успех. Поради таквото држење на овие двајца раководители, на состанокот не се успеа да се најде заеднички јазик и да се прифати единствена платформа и крајна стратешка цел на македонското националноослободително движење во Егејска Македонија. Дијаметрално спротивните гледишта на ова стратешко прашање беа причина да не постигне согласност за обединување на организацијата од двата округа во една организација, која требаше да претставува основа за формирање на единствена организација за цела Егејска Македонија.^{16a)}

Но, и покрај негативниот исход, состанокот во Црновишта има големо историско значење. Во него најрешително беа пренесени и поставени барањата и желбите на Македонците од Егејска Македонија за национално обединување и создавање на сопствена држава. Тоа е уште еден доказ дека македонскиот субјективен фактор, иако не во целина, успеа да израсне во историскиот момент и да го постави прашањето судбината на Македонија, односно националното обединување на македонскиот народ.

Секако, основна причина за неповолниот исход на состанокот во Црновишта, покрај опортунистичкиот став на споменатите раководители на СНОФ од Леринско, е и неправилниот став на КПГ по македонското национално прашање во текот на војната.

И покрај таквата политика на КПГ по македонското национално прашање што беше основна причина СНОФ да не прерасне во општа национално-ослободителна организација и спречена во целост да ги изрази желбите и стремежите на Македонците од Егејска Македонија, сепак тој наоѓаше сили и погодни моменти да постави ред прашања во интерес на борбата на македонскиот народ. Ќе наведеме некои од нив:

Во февруари 1944 година раководството на СНОФ за Костурско постапувајќи по желбите и барањата на Македонците, официјално побара од 28-от полк на ЕЛАС да дозволи, по примерот на вардарските партизани, борците на македонските единици на своите војнички капи да носат ѕвезда петокрака. Барањето беше одбиено од страна на политичкиот комесар на Полкот под мотивација дека тоа нешто наводно ќе му нанесе штета на НОД и побара од раководството на СНОФ да не дозволи таков дух да завладее во народот.¹⁷⁾

^{16a)} Види: Р. Кирјазовски, Обид за создавање на единствена организација на Македонците од Егејска Македонија во јануари 1944 г. — Погледи, 3—4, Скопје 1983, 116—127.

¹⁷⁾ Егејска Македонија во НОБ, цитираниот труд, стр. 35.

Органот на Окружниот комитет на СНОФ за Костурско „Славјаномакедонски глас“ од 3 април 1944 година во својата уводна статија под наслов „ВМРО—СНОФ“ потенцира дека СНОФ е единствената народноослободителна организација која ќе ги исполни националните и социјалните желби на македонскиот народ. СНОФ, новата ВМРО ќе го истера до крај делото на Илинден“.¹⁸⁾

Во специјалното издание на истиот орган од истиот месец, исто така во уводната статија, меѓу другото, се вели: „Држете ги високо големите традиции на Илинден. Згуснете ги одредите на СНОФ, на единствената патриотска и народноослободителна организација која ќе ви го покаже патот на слободата и народните права“.¹⁹⁾

Во заклучокот бр. 2 прифатен на Окружната конференција на СНОФ за Костурско одржана на 12 април 1944 година стои: „Да му ја развиеме националната свест на народот, цврстината и единството, објаснувајќи ја посебно револуционерната историја на Илинден и ослободувањето на народот да ги продолжи позитивните традиции“.²⁰⁾

И покрај тоа што операциите што ги започна ЕЛАС во првата декада на октомври 1943 година против силите на Зервас и воопшто против реакцијата успешно се развиваа и движењето на ЕАМ го опфати скоро целиот народ, раководството на отпорот не се откажа од својата т.н. национална политика „Сè и со секого во борбата за национално ослободување на земјата“ односно за постигнување на политичко единство по секоја цена и тоа преку недозволените отстапки. Резултатот на таквата политика е договорот на Плака од 29 февруари 1944 година за прекин на непријателствата меѓу силите на ЕЛАС и ЕДЕС.²¹⁾

Договорот на Плака предвидуваше продолжување на преговорите за постигнување на целосно политичко единство, формирање на национална влада и сл.

Во текот на сондирањето на теренот, односно создавањето на услови за спогодување со владата во бегалство и граѓанските партии, грчкото раководство на отпорот, покрај другите недозволените отстапки што ги направи во корист на класниот непријател, во април 1944 година донесе одлука за распуштање на македонската организација СНОФ и нејзиниот вооружен дел СОВ.²²⁾ Со оваа одлука грчкото партиско раководство атакуваше брз најважните и најрешавачките придобивки, односно основните институции на Македонците преку кои можеа да ги изво-

¹⁸⁾ исто, стр. 65.

¹⁹⁾ исто, стр. 104.

²¹⁾ Στ' Армата, Στ' Армата, хровино τис 'ερον ηξι аврозонс 1940 — 1945, ПЛЕ, 1967.

²⁰⁾ исто, стр. 86.

²²⁾ АМ, К = 23/8/221А.

јуваат своите национални права и слободи, со што тие не можеа да се согласат. Со распуштањето на организацијата СНОФ и нејзиниот вооружен дел СОВ, Македонците беа лишени од единствените услови и реални претпоставки за национална и социјална слобода, поради што отпорот против таквата акција на КПГ беше не само неминовен, туку и неопходен. Поголема група македонски борци и активисти предводени од Наум Пејов на 16 мај 1944 година изразувајќи ги желбите и расположенијата на македонскиот народ се одвоија од ЕЛАС и поведоа решителна борба за повлекување на споменатата одлука и за измена на ставот на КПГ по македонското национално прашање. Во Костурско и во Леринско се разви навистина идно величествено движење на Македонците за одбрана на извојуваните придобивки. Во поткрепа на оваа наша констатација ќе цитираме еден мал дел од оригиналните документи на КПГ од тоа време. Окружниот комитет на КПГ за Костурско во својот извештај од мај 1944 година доставено до Македонското биро на КПГ, покрај другото, вели: „... Народот отворено се изјаснува во корист на Пејов, дури до таков степен, како што пишува реонскиот секретар на Д’мбени, што движењето на Пејов добило карактер на сенародна желба“.²³⁾ во никој случај не можеме да се согласиме со делот од констатацијата на ОК на КПГ за Костурско со која сенародното движење на отпор против одлуката за распуштање на СНОФ, се обидува да го претстави како движење на една личност, односно на Пејов. Историската заслуга на Пејов е таа што тој изразувајќи ги и согледувајќи ги желбите и расположенијата на македонскиот народ, најде во себе сили и умешност да застане на чело на тоа движење, кое по својата содржина и карактер можеше решаваачки да придонесе не само во заштитата на националните права на Македонците, туку и за поинаков исход на НОБ во Грција. Причините зошто ова движење не ја одигра таа улога лежат во упорното настојување на грчкото раководство на отпорот за спогодување со десницата и др.

Во извештајот на Реонскиот комитет на КПГ за Богацко, во чиј состав влегуваа неколку села во Костурско, од 8 јуни 1944 година, покрај другото, се вели и ова: „...паролите на таа политика“²⁴⁾ наоѓаат одраз во душата на Славомакедонецот кој досега го мразеше Калчев и контрачетништвото,²⁵⁾ сега го следи Пејов“.²⁶⁾

²³⁾ Д-р Ристо Кирјазовски, цитиран труд, стр. 201.

²⁴⁾ Се однесува на Македонците што се спротивставија на одлуката за расформирање на СНОФ.

²⁵⁾ Антон Калчев, бугарски офицер, организатор на контрачетништвото во Егејска Македонија и реализатор на големобугарската фашистичка политика во Егејска Македонија во текот на Втората светска војна.

²⁶⁾ АМ, К = 23/8/13.

Во врска со постигнатата согласност и договор за враќање на спомнатата македонска единица од Караорман во ЕЛАС со перспектива да се развие во крупна посебна македонска единица во состав на ЕЛАС во извештајот на ОК на КПГ за Костурско од јули 1944 година, се вели: „... Со тоа (се мисли на спогодбата Р. К.) е создадена нова ситуација. Македонците коментираат дека Пејов имал право и дека се случило тоа што сакале Македонците...“²⁷⁾

Акцијата на Македонците отворено и решително да се спротивстават на одлуката на грчкото раководство на отпорот за расформирање на СНОФ и СОВ има големо историско и национално значење. Таа е одраз и потврда на нивната решеност и безкомпромисност да поведат борба против секого што ќе им застане на патот на нивното национално ослободување и обединување. Тоа е израз и потврда на нивната зрелост и храброст да поведат борба против погрешната политика на една Комунистичка партија што со децении негуваше илузии на „непогрешливост“, „принципиелност“ итн.

Ставовите, желбите и стремежите на спомнатите Македонци, кои што отворено и решително се спротивставија на неправилната политика на КПГ по македонското национално прашање, што всушност беа ставови, желби и стремежи на целиот македонски народ од Егејска Македонија, ги изнесе Наум Пејов во неговото писмо од 31 мај 1944 година упатено до командантот на одредот на ЕЛАС „Вич“ Ѓорѓис Ѓанџилис. Во писмото, меѓу другото, стои:

„... Ставот што го зазема Комунистичката партија на Македонија во својот Манифест²⁸⁾ е сите Македонци да се борат за една обединета и слободна Македонија во рамките на југословенска федерација; како рамноправни членови и со полни права на самоопределување до отцепување и прогласување на слободна независна држава.

На ова не би сакал да се задржам повеќе. При прва прилика ќе ти го испратам Манифестот и официјалниот весник на Народноослободителниот фронт на Македонија, кој, изнесувајќи ја критиката за Манифестот, во своето издание под. бр. 1, 2, 3 од јануари, февруари и март 1944 година, на страница 7, буквално се вели следното: „Македонското прашање целосно може да се реши во новата Демократска и Федеративна Југославија“ и продолжува: „Не е ништо поприродно од тоа што останатите два дела, кои се наоѓаат под Бугарија и Грција да се присоединат кон слободна Македонија“. Македонија е веќе призната како слободна и рамноправна, со полно право на самоопределување и обединување...“ На крајот на ова писмо се по-

²⁷⁾ Д-р Ристо Кирјазовски, цит. труд, 201.

²⁸⁾ Види белешка 10.

тенцира: „Ние не го поставуваме прашањето на границите. Тоа го прават фашистите, Ние се бориме за народна власт и правата на народите на самоопределување...“²⁹⁾.

Раководството на отпорот не само што не ги зеде предвид и внимание горенаведените ставови на Македонците, не ја увиде својата грешка и не го коригира својот став, туку напротив презеде идна клеветничка и терористичка акција против Македонците без преседан. Македонците што се одвоија од ЕЛАС, со цел да го избегнат крвопролевањето кое само на непријателот ќе му користеше, се повлекоа во Караорман каде што организирани во баталјон во состав на Првата македонска ударна бригада ја продолжија борбата против окупаторот.

Раководството на КПГ, стоејќи цврсто на својата политика на спогодување со десницата, не ги зеде обзир реагирањата на Македонците, и на 20 мај 1944 година ја потпишаа познатата капитулантска спогодба во Либан со која се запечати судбината на НОД на грчкиот и на македонскиот народ.³⁰⁾

Всушност спогодбата во Либан ги помогна напорите на Ангелија и на грчката плутократска олигархија да го реставрираат предвоениот реакционерен режим и да му препречат на народот сам да одлучи за својата судбина.

Истовремено кога Македонците поведоа отворена борба против неправилната политика на раководството на КПГ по македонското национално прашање, која всушност произлегуваше од неговата погрешна политика, стратегија и тактика по основните прашања на револуцијата, во редовите на НОД се појави незадоволство и отпор спрема таквата политика, која особено отворено се манифестира со потпишувањето на спогодбата во Либан. Поради тоа што делегацијата на ЕАМ—КПГ во преговорите и во склучувањето на спогодбата во Либан со своите отстапки ги надмина овластувањата, во Грцијата, особено во Егејска Македонија, се разви едно сенародно движење за нејзиното отповикување. Во Политбиро то на ЦК КПГ се појавија две струи. Едната на Сијантос Иоанидис која настојуваше почитување и исполнување на договорот, и другата на Ганис Зевгос-Костас Караџоргис која се залагаше за откажување на договорот и КПГ да прифати и да примени поинаква линија — револуционерна, националноослободителна и народнодемократска, а не опортunistичка и капитулантска и во суштина проанглиска.³¹⁾ Покраинската конференција на КПГ за Егејска

²⁹⁾ Егејска Македонија во НОБ цит. труд, 132—133.

³⁰⁾ Со Либанскиот договор ЕАМ и ПЕЕА добија пет министерски места од 15 во кабинетот на Г. Папандреу. Согласно овој договор ЕЛАС се ставаше под команда на личност назначена од владата.

³¹⁾ Νεοε κοετην, 'Γωθεδρμση γιέ τὰ ἑλληνικα καί τὰ διεθνῇ ωροβλιωτα, αρ 3, 497

Македонија прифати резолуција во која го осудува Либанскиот договор и побара од раководството на ЕАМ—ПЕЕА да го откаже.³²⁾ Во целата земја беа организирани митинзи и собири во кои беше осуден Либанскиот договор и се бараше мобилизирање и активирање на сите револуционерни сили во борбата против реакцијата. Во тие напори, раководството на КПГ и овојпат се сврте кон Македонците. Со цел уште помасовно да ги вклучи во решавачките битки, тоа одлучи да задоволи извесни барања на Македонците. Имено: се согласи да се формираат македонски партизански единици и политички организации. Во духот на тој план раководството на КПГ се залагаше уште повеќе да ги зацврсти односите со НОД на Југославија и во својата пресметка со десницата, се потпире на Југославија. Ке наведеме некои потези што во тој дух ги презеде грчкото партиско раководство:

Секретарот на ЦК на КПГ Ѓорѓис Сијантос со радиограма од 12 јуни 1944 година го информира својот претставник во КНОЈ Андреас Цимас дека КПГ пристапи кон формирање на македонски единици,³³⁾ а со друга радиограма од 24 јуни пак до истиот претставник бара да го извести југословенското раководство дека постои потреба не само од политичка работа, туку и од акции на вардарските партизани во соработка со ЕЛАС против заедничкиот непријател и регрутирање и создавање на посебни македонски партизански единици во Егејска Македонија.³⁴⁾ Во резолуцијата на обласната конференција на КПГ за Егејска Македонија одржана на 25 јуни 1944 година, меѓу целиот народ Либанскиот договор како антинационален и предавнички и го повикува народот да влијае со сиот свој авторитет на Националниот совет на ПЕЕА (Политички комитет на националното ослободување) за откажување на истиот. Грчкиот народ ги има сите свои сили, потпрен на сопствениот народ, и во ТЕСНА СОРАБОТКА СО ХЕРОЈСКИТЕ ЈУГОСЛОВЕНСКИ СОЈУЗНИЦИ и другите негови сојузници, против сите видови непријатели да даде уништувачки удари против варварските окупатори, да го забрза раѓањето на фашизмот и да ја ослободи својата татковина“.³⁵⁾ Во радиограмата на спомнатиот Сијантос до Маршал Тито од 27 јуни 1944 година, се вели: „Конференцијата на КПГ за Македонија“³⁶⁾ најтопло ги поздравува славните победи на народната армија на Југославија. Одлучивме да се бориме за уште поголемо зајакнување на нашите ме-

32) АМ, К = 23/1/43.

33) АМ, Фотокопии (АПКСКЈ — фотокопии) К = 1/26.

34) Д-р Ристо Кирјазовски, цит. труд, 214.

35) АМ, К = 23/1—43.

36) Се однесува на конференцијата одржана на 25 јуни 1944 год.

гусебните односи и со пушка в рака ќе се бориме против варварскиот окупатор и петоколонашите за конечното уништување на фашизмот“.³⁷⁾

Во духот на таквата ориентација, а по упорното барање на Македонците, на 27 мај 1944 година е формирана „Комунистичка антифашистичка организација на Македонците словени во Воденско“,³⁸⁾ на 16 спроти 17 јуни Воденскиот македонски баталјон, а на 2 август 1944 година Лерино-костурскиот македонски баталјон. Во време со формирањето на Воденскиот македонски баталјон ќе цитираме делови само од два документи од тоа време:

Во извештајот на инструкторот на Македонското биро на КПГ Еврипидис Капетањос-Панос од 27 мај 1944 година до истото биро, меѓу другото, се вели: „...Го повикавме Ѓоргос (Џоџо Урдов³⁹⁾ м.б.), кој е Македонец за повнимателно и подлабоко да ги анализираме менталитетот и психологијата на Македонците и да пронајдеме што е она што најмногу ги засегнува нив. Од дискусијата произлезе како заклучок, а на предлог на Ѓоргос (Џоџо Урдов м.б.) и Никос Пападопулос (секретар на Окружниот комитет на КПГ за Воденско) дека амблемот срп и чекан може да ги ентузијазира и да ги поттикне да излезат во планина, да формираат свои единици со амблемот на Партијата, а во состав на 30-та — 16-та бригада на ЕЛАС. Предлогот им беше даден на десет Македонци кон кои пријде организацијата. Тие предлогот го прифатија со неопишан ентузијазам. Потоа, поставивме задача да се повикаат и други и вечерта истиот ден 27.V 44) да се одржи еден поширок состанок на активот. Се собраа 45 Македонци. На состанокот на активот отиде Никос, кој им го објасни решението што го донесовме. Тие тоа го прифатија со големо олеснување и ентузијазам и се заколнаа дека ќе излезат во планина, а притоа ќе поведат со себе и други Македонци...“⁴⁰⁾

Во меморандумот што делегацијата од Воденско му го предаде на политичкото и военото раководство на Македонија на 23 октомври 1944 година во село Горно Врановци, во врска со истото прашање, се вели: „...со порење на куќи (во селата Тресино, Гугово, Јаворјани и други⁴¹⁾) ништо не беше постигнато. Колку повеќе удираше ЕЛАС, толку повеќе се зголемуваше отворениот трап меѓу грчкиот и македонскиот народ. Тогаш под притисок на настаните се одлучи (во разговор меѓу Македонецот Џоџо Урдов, втор секретар на Окружниот комитет на КПГ за

³⁷⁾ АМ, фотокопии, цитиран фонд, К = 1/26.

³⁸⁾ Д-р Ристо Кирјазовски, цит. труд, 192—194.

³⁹⁾ Џоџо Урдов, беше организационен секретар на Окружниот Комитет на КПГ за Воденско.

⁴⁰⁾ АМ, Ф = 66/10.

⁴¹⁾ Единици на ЕЛАС изгореа повеќе куќи на Македонци кои под притисок на окупаторот беа вооружени.

Воденско, Панос, член на Македонското биро на КПГ и Никос (Такис Пападопулос, секретар на Окружниот комитет на КПГ за Воденско) да се организира македонска војска, со мобилизација колку што беше возможно повеќе Македонци. Исто така беше договорено да се приберат во македонската единица и сите стари партизани кои што се наоѓаа во грчките единици. Македонската единица се формира на 17 јуни 1944 година. Македонците почнаа да стапуваат во нашата единица. НОД се развива. За неколку дена се формира првата чета...⁽⁴²⁾

Малку подоцна, како што веќе наведовме, односно на 2 август 1944 година е формиран Леринско-костурскиот македонски баталјон. Основното јадро го чинеа спомнатите борци кои во мај 1944 година се одвоија од ЕЛАС и се повлекоа во Караорман, а врз основа на спогодбата меѓу ЕЛАС и ГШ на НОВ на Македонија во втората половина на јули се вратија во Егејска Македонија.

Леринско-костурскиот и воденскиот македонски баталјон требаше да претставуваат јадро за формирање на покрупни македонски партизански единици и да се вклучат и да одиграат, и без сомневање ќе одиграа, значајна улога во решавачките битки со домашниот и странскиот класен непријател.

Меѓутоа текот на настаните во Грција не го проследија тој пат. Грчкото раководство на отпорот колебајќи се околу тоа дали да ги мобилизира и активира сите потенцијални сили и по револуционерен пат го реши внатрешното прашање, или да продолжи со настојувањето за спогодување со десницата, не само што не дозволи да се формираат нови македонски единици и постоечките да прераснат во покрупни формации, туку го лимитира и стапувањето на Македонците во ЕЛАС.

Наспроти тоа што се случуваше во Егејска Македонија, во Вардарска Македонија на Првото заседание на АСНОМ се удрија темелите на македонската држава во рамките на ФНРЈ што беше вековен идеал на целиот македонски народ. Тој настан од големо историско значење за македонскиот народ имаше позитивен одглас и врз Македонците од Егејска Македонија. Одлуките на АСНОМ ги поттикнаа и ги охрабрија Македонците од Егејска Македонија уште порешително да ги постават своите барања и да го бараат нивното разрешување. Штабот на Леринско-костурскиот баталјон „Гоце“, во отсуство на политичка организација со свое раководство, во својот меморандум од 19 септември 1944 година до ГШ на НОВ и ПО на Македонија многу јасно и категорички ги изнесе желбите и стремежите на Маке-

⁴²⁾ АМ, Фотокопии, цит. фонд К =,1/37; сп. Р. Кирјазовски, Обид за формирање..., 126.

донците од Егејска Македонија повлијаени од победите и придобивките на своите браќа од Вардарска Македонија и пречките што ги сретнуваат тие за извојување на истите.

Во меморандумот, меѓу другото, се вели: „Создавањето на Антифашистичкото собрание за ослободување на Македонија и на првата македонска држава се настани од големо значење кои на секој Македонец му ја исполнуваат душата со радост дури и на тие Македонци што во овој момент немаат среќа радосно да го доживеат овој историски настан во атмосферата на слободна Македонија. Сите Македонци-партизани и заедно со нив и македонскиот народ од Костурско, Леринско, Кајларско, Воденско и другите македонски области ја поздравуваат слободната македонска држава и вас хероите — градители на новата историја на македонскиот народ и уште повеќе се подига нашата надеж за општо воскреснување и обединување на целиот македонски народ во нашата татковина Македонија...“. Изнесувајќи ги во продолжение на Меморандумот, пречките што им ги создава на Македонците грчкото раководство во нивната борба за извојување право на самоопределување, штабот на Леринско-костурскиот македонски баталјон „Гоце“, на ГШ на НОВ и ПО на Македонија, му ги поставува следниве прашања: „...И ве прашуваме: има ли право еден народ што се бори со верба и самопожртвуваност во денешната антифашистичка борба на која темел ѝ е Атланската повелба, Московската и Тахеранската декларација, да формира своја војска во рамките на националната војска на државата во која живее тој народ, или не;

Има ли право еден народ што заеднички се бори со невиден хероизам да ја напише својата историја во денешната антифашистичка борба, да изгради чист национален дух, да оствари национално обединување, дури и во грчките рамки на денешниот историски момент, или не?

Еден народ што ја тура својата крв, има ли право да има свое и со чист македонски дух, раководство или не?

Ако еден народ што се бори треба да ги има горните права, тогаш ние одговараме дека кај нас тие права не постојат...“⁴³⁾ Приближно исти барања постави Михајло Керамитчиев пред командата на X дивизија на ЕЛАС.⁴⁴⁾

Горе наведените јасни барања на Македонците беа во дијаметрална спротивност со генералната политичка линија, стратегија и тактика на КПГ, поради што неминовно беше да дојдат во судир со истата.

Како што веќе наведовме во главното раководство на КПГ во однос на прифаќањето или отфрлувањето на Либанскиот договор се појавија две спротивни струи. Надвладае групата на Си-

⁴³⁾ Егејска Македонија во НОБ цит. збирка, АЕ : 223/44.

⁴⁴⁾ исто, АЕ : 224/44.

јантос-Иоанидис која упорно се залагаше и се заложи за почитување и исполнување на Либанскиот договор. Финалето на таквото настојување е договорот на Казерта на 26 септември со кој народноослободителната војска ЕЛАС се стави под непосредна команда на владата на Попандреу со право да ја расформира кога сака, а Папандреу тоа право му го пренесе на командантот на англискиот експедиционен корпус во Грција генерал Скоби. Со овој договор движењето на отпорот го призна британскиот генерал Скоби како командант и на сите герилски сили што нејствуваа во Грција и се согласи да ги извршува неговите наредби, со кои беше исклучено влегувањето на силите на ЕЛАС во некои големи градови и во главните стратегиски центри.⁴⁵⁾

Во текот на подготовките за склучување на договорот во Казерта, раководството на КПГ одлучи да ги расформира наведените институции. Македонците и овој пат не беа готови да да се согласат со една таква одлука со која се атакуваше врз нивните најосновни придобивки од НОВ. Македонското раководство, со цел да се избегне крвопролевање, одлучи да ги префрли македонските единици во Вардарска Македонија каде што организирани во бригада во состав на НОВ на Македонија ја продолжија борбата против фашизмот.

Штабот на Лерино-костурскиот македонски баталјон истиот ден на неговото префрлување на територијата на Вардарска Македонија односно на 16 октомври 1944 година на ГШ на НОВ на Македонија му достави опширен документ во кој образложено и аргументирано ги изнесе причините за преземиениот потег односно за одвојувањето на баталјонот од ЕЛАС и неговото префрлување во Вардарска Македонија. Според мислењето на штабот на Леринско-костурскиот македонски баталјон изнесено во документот, основна причина за таквиот развој на настаните лежи во спротивставувањето на грчкото партиско раководство да им го признае и да го гарантира на Македонците правото на самоопределување и пречките што им ги прави да создадат соодветни организации и институции преку кои ќе ги извојуваат тие права.

Уште поопширно и аргументирано се изнесени стратешките цели на македонското националноослободително движење на Македонците од Егејска Македонија во меморандумите што му ги предадоа на политичкото и военото раководство на Македонија на 18 односно 23 октомври 1944 г., делегациите од Костурско и Воденско во село Горно Врановци.⁴⁶⁾

⁴⁵⁾ цит. труд, 499.

⁴⁶⁾ АМ (фотокопии) цит. фонд, К = 1/35 и 40.

Духот и идеите на АСНОМ продолжуваат да ја вдахнуваат суровата и величествената борба која четири години самопрегорно и непоколебливо ја водеше македонскиот народ од Егејска Македонија под раководство на својата организација НОФ (Народноослободителен фронт) против монархофашистите и туѓите интервенти, за време на граѓанската војна (1945—1949).

Risto KIRJAZOVSKI

THE ECHO OF DECISIONS OF AVNOY AND ASNOM IN THE AEGEAN MACEDONIA DURING THE PEOPLE'S LIBERATION STRUGGLE BETWEEN 1941 AND 194

Summary

The decisions of the Second session of AVNOY accepted by the First session of ASNOM had a positive and strong echo among the fighters and the wide masses in the whole part of Aegean Macedonia. The Macedonians from that part of Macedonia in the decisions of AVNOY faced a guarantee and possibility for realisation of its ideals and aims — national and social liberation. Their reflection over the military spirit and enthusiasm of the fighters to a great extent influenced stronger and more massive to extend the struggle of the Macedonian people from Aegean Macedonia against the occupiers and domestic traitors. The foundations of the Macedonian state within the framework of SFRY were set on the First session of ASNOM, which was an eternal ideal of the whole Macedonian people. This event of a great importance for the Macedonian people stimulated the Macedonians from the Aegean Macedonia to set up freely their requirements for solvation. As a result of the personality requests of the Macedonians the leadership of CPG forced to acknowledge not only the special national identity, but to form special Macedonian national institutions, such as the organisations MAO, SNOF, SOF, partisan detachments, to open Macedonian schools, and the like. The Macedonian liberation movement in Aegean Macedonia influenced by the events occurred in the Vardar Macedonia, became an important military and political factor able to win national right and to put on the agenda the final solvation of the Macedonian question, i.e. realisation of the right for self-determination.

The spirit and ideas of ASNOM, go on to inspire the violent and magnificent struggle which was led by the Macedonian people from the Aegean part of Macedonia under the auspices of NOF (People's Liberation Front) against the monarchists and fascists and foreign invaders during the Civil War.